

Alexandre

La formació d'un geni entre savis

Fins a quin punt l'educació que va rebre el príncep macedoni fou determinant per a la forja del seu caràcter? L'autor d'aquest article ressegueix la influència que va rebre dels seus mestres una de les figures més captivadores de l'antiguitat.

Ferran Sánchez Margalef
Universitat de Barcelona

«L'austeritat, la rectitud o la disciplina foren esculpides, des de bon inici, en el futur rei.»

Alexandre el Gran també va topar amb Gaza, la «fortalesa» en hebreu, on va ser ferit abans de fer caure les muralles i exterminar-ne pràcticament tota la població. Tot i això, més de dos mil anys després la seva figura encara desperta una gran seducció. El príncep macedoni, que arribà a tocar la glòria amb les mans després de conquerir el vast Imperi persa, destacà per una inusitada intel·ligència en àmbits diversos, com ara el militar, l'ètic, el polític, el propagandístic o l'urbanista. Aquest escrit repassa l'educació que va rebre la persona que ha estat més a prop de concretar el somni de conquerir el món conegut.

Una educació a l'altura d'un rei

Són poques les fonts de què disposem de la infantesa d'Alexandre, una de les etapes més opaques de la seva vida. Presumptament, va rebre formació amb diferents tutors abans que el pare, Filip II, convidés Aristòtil a formar part de la cort per convertir-lo en el seu pedagog. Alexandre estigué molt lligat a la mare, Olímpia, que el protegí de manera que el jove macedoni va copsar la tendresa des de ben aviat. La mística, l'amor o el respecte pel gènere femení, valors que Alexandre va fer seus al llarg de la vida, podrien provenir de l'estreta relació amb la mare. Durant aquest primer període, va estar a càrrec de Lànice, una de les seves donzelles de la cort, que no sols exercí d'institutriu en aquells aspectes formals, com el respecte o les maneres, sinó que també li feu de nodrissa.

Passats els primers anys, encara en una etapa molt primerenca de la infància, l'educació del jove va quedar sota la responsabilitat de Leònides i Lisímac d'Acarnània. El primer fou un mestre sever i sobri que l'instruí, des de ben petit, en les arts de la guerra: en l'ús de diferents armes, a muntar a cavall i a combatre, i el començà a familiaritzar amb unes nocions de coreografia de la batalla (Lyon, 2010). L'austeritat, la rectitud o la disciplina foren esculpides, des de bon inici, en el futur rei. Es mostrà sempre infatigable, com en la marxa a través del desert

de Gedròsia, en què, segons la llegenda, va rebutjar la poca aigua que els seus soldats li podien proporcionar per elevar-los la moral; això va ser fruit d'aquella llavor que Leònides va espargir en l'ànima del jove.

Lisímac, el segon tutor, es va preocupar per la lectura i l'escriptura de l'infant (Campuzano, 2010, p. 37) i per fer d'aquell jove un apassionat de l'èpica homèrica: Alexandre se sentia reflectit en el mateix Aquil·les, fins al punt d'arribar a considerar-se la continuació de l'heroi. Com és sabut, les virtuts guerreres d'Aquil·les van quedar impregnades en el caràcter del rei, que fins i tot va arribar a qüestionar-se la seva mortalitat. Tenint en compte la posició crítica que ocupava Alexandre en el lideratge de les batalles i la seva ferocitat a l'hora de combatre els enemics, sembla obvi que tant la fúria com la valentia del fill de Peleu il·luminaven les accions i gestes del macedoni. El coneixement de la *Ilíada* aportat per Lisímac, i aprofundit més tard per Aristòtil, va proporcionar a Alexandre uns referents històrics, culturals, filosòfics, mitològics i biogràfics que el van acompanyar sempre.

Lisímac també va introduir l'infant en la poesia d'Eurípides i en la lírica de Píndar. Alexandre, que ja era un àvid lector des de ben jove, va devorar part de l'obra d'Eurípides, meravellat pels mites i les relacions entre humans i déus, tot identificant-se amb les figures dels herois-salvadors que el poeta presenta. Segons Diodor de Sicília, aquestes influències pedagògiques que rebé Alexandre estigueren propiciades per persones de confiança de la reina de Macedònia. Això provocava, juntament amb la voluntat de forjar un autèntic caràcter de rei en el seu fill, que Filip II recelés de l'educació que estava rebent el seu hereu, ja que la relació entre ell i Olímpia s'havia refredat amb els anys a mesura que contraïa matrimoni amb altres dones i s'acumulaven els traumàtics despropòsits d'un home alcohòlic amb un poder gairebé absolut. Quan el príncep complí els tretze anys, el seu pare el lligà a la tutela d'algú de la seva confiança i de la talla de les expectatives que tenia per al fill: Aristòtil.

Imatge de la pàgina 52: Alexandre el Gran sobre el seu cavall, Bucèfal.

«Una de les virtuts més evidents que Aristòtil va fer aflorar en Alexandre fou l'esperit crític.»

La petja d'Aristòtil

A més d'Alexandre, el filòsof també va instruir fills de l'aristocràcia macedònica, com Ptolomeu, Cassandre, Leonat o Hefestió, que més tard el van acompanyar en la conquesta de l'Imperi aquemènida. Tal com apuntà Plutarc, tots ells foren els beneficiaris de la filosofia aristotèlica que integrava coneixements polítics, biològics, literaris, retòrics, històrics, geogràfics i mèdics. Aristòtil, coneixedor de la naturalesa humana i de les predisposicions de la seva ànima, optava per impartir aquells continguts més densos al llarg del matí, i deixava les tardes per a les qüestions que requerien menys càrrega intel·lectual.

S'ha debatut molt fins a quin punt els coneixements d'Aristòtil van determinar el caràcter d'Alexandre. Com és sabut, un deixeble no escull el mestre, però sí que decideix si vol convertir les seves lliçons en aprenentatges per esculpir la seva personalitat. En aquest sentit, en diferents moments de la seva epopeia, el jove macedoni es veié impregnat de les ensenyances aristotèliques, com ara en la passió pel cultiu de l'ànima, en la concepció geogràfica del món, en una voluntat de coneixement universal, en l'ús de la raó per resoldre conflictes o en la supremacia grega per conquerir altres pobles. Tant és així que Alexandre es va fer acompanyar de filòsofs, biòlegs, geògrafs i cronistes en la seva expedició per Àsia.

El fort caràcter pràctic de l'ètica aristotèlica també l'impulsà a comportar-se segons l'exigència del seu càrrec, de manera que va predicar amb l'exemple en tot moment. No menjava més bé que els soldats, ni gaudia de més comoditats, ni se situava a la rereguarda en les batalles: així ho va fer saber en un dels seus discursos més famosos, quan el seu exèrcit es va negar a continuar endinsant-se en la desconeguda Índia.

Una de les virtuts més evidents que Aristòtil va fer aflorar en Alexandre fou l'esperit crític i, per tant, tot allò que era contrari al dogmatisme. Sols així es poden entendre algunes de les decisions més transcendents del rei macedònic, com ara conquerir i regnar les vastes terres de l'Imperi persa en lloc de castigar-lo i arrasar-lo, o bé

contradir el pensament del seu mestre. Les grans gestes que protagonitzà i relatà Arriano, com ara la decisió de fundar un imperi, d'emprar el mestissatge per fusionar l'ètnia grega amb la dels pobles de l'Imperi persa que anava conquerint o la insistència amb la seva divinitat són bons exemples de la superació del pensament aristotèlic que Alexandre encarnà.

Reflexió final

Alexandre demostrà una gran capacitat reflexiva i resolutiva tant en el seu pensament —ja que va acabar integrant bona part dels costums i les tradicions perses— com en la manera d'actuar, i així ho va demostrar en cadascuna de les batalles que va lliurar, escollint les estratègies, algunes d'elles totalment innovadores, que facilitarien la victòria a l'exèrcit grec, tan característiques de la cosmovisió aristotèlica que el portaren a la glòria.

El macedoni fou conscient de tot el que havia pogut aprendre gràcies a l'exemple d'un autèntic savi durant la joventut. Així i tot, de la mateixa manera que en el seu dia Aristòtil va posar en qüestió el pensament platònic («soc amic de Plató, però soc més amic de la veritat»), el seu deixeble també va contradir, com hem vist, algunes de les lliçons del seu preceptor per forjar el propi destí imperial, allunyat del pensament polític entorn de la polis del seu mestre. No obstant això, el respecte i l'admiraació mútua van fer que mantinguessin relació epistolar al llarg de la vida.

Alexandre fou un rei que lliurà les seves pròpies batalles i experimentà, en primera persona, els riscos d'enfrontar-se cara a cara amb l'enemic. Lluny queden, doncs, aquells temps en què els emissaris de la guerra participaven en les conflagracions alimentades per ells mateixos. Si bé ens atrevim a sentenciar que ell mai va dubtar a presentar batalla, no podem afirmar amb la mateixa rotunditat que els líders que avui dia envien el jovent a la mort mantinguin el compromís bèl·lic amb el risc de sacrificar la seva pròpia vida. Ben mirat, potser viuríem menys conflictes si els individus que motiven les iniciatives militars fossin els mateixos que en patissin les conseqüències. ●

Aristòtil i el seu deixeble, Alexandre el Gran, gravat de Charles Laplante (1866).

Imatge de fons: Tetis entrega les armes a Aquil·les, gravat de Tommaso Piroli (1805).

Bibliografia

- Arriano. 1982. *Anàbasi de Alejandro Magno*. Madrid: Gredos.
- Campuzano, Manuel. 2010. *Alejandro Magno. La excelencia desde el liderazgo*. Madrid: Visión Libros.
- Diodor de Sicília. 1986. *Alejandro Magno*. Madrid: Akal.
- Lyon, Annabel. 2010. *The golden mean*. Random House Canada (trad. cast.: *El maestro de Alejandro*. Barcelona: Roca).
- Plutarc. 2021. *Vidas paralelas. Alejandro-César*. Madrid: Gredos.